

การจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลเหล่า

อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

Participation on Waste Management of Tumbon Lao Community

Amphoe Kosum Phisai, Maha Sarakham

ศรินทร์ ทองธรรมชาติ¹ และเมตตา เก่งชูวงศ์²

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

E-mail: sarin-20@hotmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะ และศึกษาแนวทางในการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมของชุมชน โดยวิธีการวิจัยแบบผสมผสานด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงเป็นประชาชนที่อาศัยอยู่จริงในหมู่ 5 บ้านดอนตุม ตำบลเหล่า อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 51 ครัวเรือน การดำเนินการวิจัยครั้งนี้มีกระบวนการตามลำดับขั้นตอนดังนี้ 1) ขั้นตรวจสอบ เป็นการศึกษาสถานการณ์ปัญหาขยะและตรวจสอบระดับความรู้ พฤติกรรมและการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างในการจัดการขยะมูลฝอย ด้วยวิธีการใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ 2) ขั้นดำเนินการ เป็นการศึกษาผลข้อมูลจากขั้นตรวจสอบสู่การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมด้วยวิธีการสนทนากลุ่มในการเสนอแนวทางการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมของชุมชนโดยยึดแนวหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและร่วมกันดำเนินการปฏิบัติตามแนวทางที่เสนอ (PAR) 3) ขั้นการประเมินผล ดำเนินการด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม โดยการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยใช้สถิติเชิงพรรณนา ค่าสถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยเป็นดังนี้

1. สถานการณ์ขยะของตำบลเหล่าพบว่า กลุ่มตัวอย่างจัดการกำจัดขยะเองเนื่องจากองค์การบริหารส่วนตำบลเหล่าไม่มีรถเก็บขนรวบรวม โดยกลุ่มตัวอย่างมีการคัดแยกเฉพาะขยะเปียกไปเลี้ยงสัตว์/ทำปุ๋ยหมักชีวภาพ ส่วนขยะประเภทอื่นๆ ไม่มีการคัดแยก สำหรับความรู้ พฤติกรรมและการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างในการจัดการขยะมูลฝอย พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความรู้ในการจัดการขยะมูลฝอยอยู่ในระดับสูงร้อยละ 82.35 พฤติกรรมในการจัดการขยะมูลฝอยโดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง (\bar{X} = 2.41, S.D. = 0.13) และการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (\bar{X} = 2.11, S.D. = 0.18)

2. กลุ่มตัวอย่างได้เสนอแนวทางการจัดการขยะชุมชนด้วยการเริ่มต้นให้ครัวเรือนมีการจัดมุมคัดแยกประเภทของขยะ และเก็บข้อมูลปริมาณขยะแต่ละประเภทเพื่อนำผลไปสู่การจัดการอย่างถูกต้องเหมาะสม

3. ผลการประเมินพบว่า กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 43.14 ได้ร่วมกิจกรรมจัดมุมคัดแยกประเภทของขยะ โดยปริมาณขยะแต่ละประเภทมีค่าเฉลี่ยดังนี้ ขยะอันตรายจัดส่งให้องค์การบริหารส่วนตำบลเหล่านำไปกำจัดเฉลี่ย 0.34 กก./ครัวเรือน/เดือน ขยะทั่วไปกำจัดโดยการฝัง/เผา/ไปทิ้งนอกพื้นที่เฉลี่ย 0.35 กก./ครัวเรือน/เดือน

ขยะขายได้(แบ่งประเภทย่อยเป็นกลุ่มพลาสติกใส กลุ่มกระดาษ กลุ่มโลหะ และกลุ่มแก้ว)เฉลี่ย 13.55 กก./ครัวเรือน/เดือนซึ่งขยะประเภทนี้ผู้นำชุมชนได้เสนอแนวทางให้ดำเนินการในรูปแบบของกองทุนเพื่อคืนกำไรสู่ชุมชนต่อไป

คำสำคัญ : การจัดการขยะ แบบมีส่วนร่วมของชุมชน

¹ ตำแหน่งรองศาสตราจารย์ สังกัดสาขาวิชาเคมี คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

² ตำแหน่ง อาจารย์ สังกัดสาขาวิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ABSTRACT

This research goal aims to strengthen community participation in waste management, and study guidelines for community-based waste management By incorporating research methods with quantitative research, qualitative research, and participatory to action research (PAR) by selecting specific sample groups as people who actually live in Moo 5, Ban Tum, Lao District, Kosum Phisai District Maha Sarakham Province, in a number of 51 households. The process of this research is in the following steps: 1) Examination - is to study the situation of garbage problems and check the knowledge, behavior, and participation of sample groups in solid waste management by using the questionnaire. 2) Processing - is a return of data from examination steps to strengthen participation by group discussions in the proposed of waste management approach, also participate in the community by adhering to the sufficiency economy philosophy and participatory to action research (PAR). 3) Evaluation proceed with group discussion. Datas analysis were using descriptive statistics, percentage statistics mean, and standard deviation.

The Results were as following :

1. The waste situation of the Lao district, found that the sample group manages the waste themselves because the Tambon Administrative Organization does not have cars to collect. The samples were selected to separate only wet waste to feed animals / make bio-compost, other types of garbage have no sorting for knowledge, behavior and participation of sample groups in solid waste management it was found that the sample group had a high level of knowledge of solid waste management, which is 82.35%. The waste management behavior was at a high level ($\bar{x} = 2.41$, SD = 0.13), also they've participation in waste management. Overall, medium level ($\bar{x} = 2.11$, SD = 0.18)

2. The sample group suggests the guidelines for community waste management by starting the household to arrange the sorting corner for the type of garbage and collecting data on each type of waste in order to bring the results to proper management properly.

3. The results of the assessment showed that 43.14% of the sample group has participated in activities. The amount of waste in each category is as follows: Hazardous waste is shipped to the Tambon Administrative Authority to dispose of an average of 0.34 kg/household/ month. General waste disposal by embedding, burning, disposing outside the average area of 0.35 kg/household/ month. The garbage that can be sold (subdivided into clear plastic groups, paper groups, metal groups, and glass groups) are average 13.55 kg/ household/ month. These types of community leaders have proposed ways to proceed in the form of funds to return profits to the community.

Keyword: Waste Management Community Participation

บทนำ

ความเป็นมาของ (Main Idea/ประเด็นวิจัย)

ขยะ” เป็นเรื่องใกล้ตัวคนไทยทุกคน เพราะคนสร้างขยะขึ้นเกือบจะตลอดเวลา และเมื่อสภาวะแวดล้อมของชุมชนจำนวนเกือบจะทั่วทั้งประเทศ เปลี่ยนเป็นสภาวะแวดล้อมแบบชุมชนเมือง ปัญหาการจัดการขยะจึงกลายเป็นปัญหาใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ ในขณะที่ปัจจุบันการหาซื้อหรือเช่าที่ดินชนบททำเป็นสถานที่ทิ้งและจัดการกับขยะด้วยวิธีที่ไม่ซับซ้อนเช่น วิธีการกลบฝังไม่ใช่เรื่องง่ายแล้ว ปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้นนี้ นอกจากจะมาจากจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นแล้ว ความรุนแรงที่มากขึ้นในปัจจุบันยังมาจากปัจจัยของการเจริญก้าวหน้าทางการพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ไม่หยุดยั้ง ก่อให้เกิดการเลือกบริโภคที่หลากหลายสำหรับประชาชนทั้ง สินค้าอุปโภค บริโภค วัสดุอุปกรณ์ เครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ รวมถึงการให้บริการที่มีความหลากหลาย โดยเฉพาะกลุ่มของเครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์รูปแบบใหม่ ๆ ที่มีการนำเข้าสู่ตลาดผู้บริโภคอย่างต่อเนื่อง จากรายงานสถานการณ์ขยะมูลฝอยชุมชนของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2559 ของกรมควบคุมมลพิษ (2560) พบว่าในปี พ.ศ. 2559 มีปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นของประเทศไทย 27.06 ล้านตัน คิดเป็นอัตราการเกิดขยะมูลฝอยที่ 1.14 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน ซึ่งจากสถานการณ์ที่ผ่านมานับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551-2559 พบว่าประเทศไทยยังมีแนวโน้มของขยะมูลฝอยทั้งปริมาณและอัตราการเพิ่มขึ้นสูงทุกปี ในขณะที่อัตราขยะมูลฝอยที่ถูกนำไปกำจัด และอัตราขยะมูลฝอยที่ถูกนำมาใช้ประโยชน์ มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ทั้งนี้ วิกฤตปัญหาขยะมูลฝอย จึงถือเป็นหนึ่งในปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน เนื่องจากปัญหาทวีความรุนแรงมากขึ้นทั้งด้านปริมาณขยะมูลฝอยที่เพิ่มมากขึ้น รวมทั้งสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยที่ดำเนินการไม่ถูกต้องยังคงไม่ได้รับการปรับปรุง รวมทั้งในสังคมเมืองที่มีการขยายตัวสูงตาม

จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น และการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม รวมทั้งเทคโนโลยี ส่งผลให้เกิดการบริโภคเพิ่มสูงขึ้น ทำให้ปริมาณขยะมูลฝอยในสังคมเมืองเพิ่มขึ้นตามไป ปัญหาดังกล่าวได้ทำให้คณะรัฐมนตรี ในคราวประชุมเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2559 ลงมติเห็นด้วยกับแผนแม่บทการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของประเทศ (พ.ศ. 2559-2564) ตามที่กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสนอ และให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกับกระทรวงมหาดไทยจัดทำแผนแม่บทการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของประเทศระยะสั้น (พ.ศ. 2559-2560) โดยจัดทำแผนปฏิบัติการ“ประเทศไทยไร้ขยะ” ตามแนวทาง“ประชารัฐ” ระยะ 1 ปีด้วยการใช้หลักการ 3 Rs คือ การใช้น้อย ใช้น้ำ และนำกลับมาใช้ใหม่ ซึ่งจังหวัดมหาสารคาม ได้ดำเนินเรื่องดังกล่าวโดยมีประกาศเมื่อวันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2560 เรื่องการบริหารจัดการขยะมูลฝอยชุมชน “จังหวัดสะอาด” เป็นวาระสำคัญของจังหวัด ประจำปี 2560 (สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น จังหวัดมหาสารคาม, 2560) ซึ่งจังหวัดให้ทุกอำเภอดำเนินการตามแนวทางการดำเนินการตามแผนปฏิบัติการ “ประเทศไทยไร้ขยะ” ระยะ 1 ปี (พ.ศ. 2559-2560) ด้วยการกำหนดให้มีการประกวด “หมู่บ้าน/ชุมชนสะอาด” และ “อำเภอสะอาด” ขึ้นโดยให้ความสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยตั้งแต่ต้นทางเพื่อลดปริมาณมูลฝอยที่เกิดขึ้นและผลักดันให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบริหารจัดการมูลฝอยให้มีประสิทธิภาพและถูกต้องตามหลักวิชาการ

ความสำคัญของ (Main Idea /ประเด็นวิจัย)

ตำบลเหล่า อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ได้ให้ความสำคัญและดำเนินการในเรื่องดังกล่าว โดยได้จัดให้มี “โครงการบริหารจัดการขยะตำบล” เป็นข้อบัญญัติหนึ่งของตำบลประจำปีงบประมาณ 2561 สำหรับกิจกรรมการประกวด “หมู่บ้าน/ชุมชนสะอาด” นั้น องค์การบริหารส่วนตำบลเหล่า ได้ส่งรายชื่อหมู่บ้านดอนตูมให้อำเภอโกสุมพิสัยเพื่อเข้าร่วมประกวด “หมู่บ้าน/ชุมชนสะอาด” เพื่อเป็นต้นแบบหมู่บ้านสะอาด แต่จากการลงสอบทานพื้นที่สำรวจเบื้องต้นคณะผู้วิจัยพบว่า ปัจจุบันชุมชนบ้านดอนตูมยังไม่มีการจัดการขยะมูลฝอยอย่างชัดเจนเนื่องจากองค์การบริหารส่วนตำบลเหล่าไม่มีรถเก็บรวบรวมขยะมูลฝอยและชุมชนยังไม่มี การรับรู้ที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นตัวแทนหมู่บ้านของตำบลในการเข้าร่วมประกวด “หมู่บ้าน/ชุมชนสะอาด” ทราบเพียงว่าชุมชนบ้านดอนตูม กำลังจะถูกพัฒนาให้เป็นพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม ดังนั้น คณะผู้วิจัย ตัวแทนชุมชนและตัวแทนผู้รับผิดชอบประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมขององค์การบริหารส่วนตำบลเหล่า จึงได้ร่วมกันกำหนดประเด็นที่จะให้มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามนำองค์ความรู้มาช่วยในการเสริมสร้างให้ หมู่ 5 บ้านดอนตูม เป็นชุมชนต้นแบบการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วม เพื่อผลของการศึกษาในครั้งนี้จะได้เป็น ข้อมูลพื้นฐานให้องค์การบริหารส่วนตำบลเหล่า ได้นำไปเป็นแนวทางวางแผนและประยุกต์ใช้เพื่อขับเคลื่อน การจัดการขยะมูลฝอยในพื้นที่หมู่บ้านอื่นๆ ของตำบลเหล่าต่อไป

การพัฒนาโจทย์วิจัย (แผนที่ทิศทางการวิจัย Research mapping ของประเด็นวิจัย)

องค์การบริหารส่วนตำบลเหล่า ตั้งอยู่ที่บ้านยางสินไชย หมู่ที่ 3 ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2322 สายโกสุมพิสัย-โสภณ ตำบลเหล่า อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม จัดอยู่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ขนาดกลางมีหน้าที่ในการพัฒนาตำบลทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เป็นตำบลที่มีเส้นทางคมนาคมที่สะดวก แต่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบลุ่ม เมื่อฤดูน้ำหลากจะมีปัญหาเรื่องน้ำท่วมขัง ตำบลเหล่านี้ถือว่าเป็นตำบลที่มีการพัฒนาสภาพทั่วไป สภาพพื้นฐานทางเศรษฐกิจ การศึกษา และมีการแก้ไขปัญหาสาธารณสุขอยู่ในระดับที่ก้าวหน้า แต่ในประเด็นด้านการจัดการขยะมูลฝอยภายในตำบลยังไม่มี การดำเนินการในการจัดการขยะอย่างถูกต้องเหมาะสมและเป็นระบบ จากการจัดทำประชาคมตำบลเพื่อหาแนวทางการจัดการขยะในทุกครั้ง มักจะมีการเสนอให้ทางองค์การบริหารส่วนตำบลเหล่านี้จัดการแก้ไขปัญหาด้วยการให้องค์การบริหารส่วนตำบลเหล่านี้จัดหางบประมาณในการซื้อรถเก็บขนรวบรวมขยะ ซึ่งเป็นเรื่องที่ทำได้ยากเนื่องจากองค์การบริหารส่วนตำบลมีรายได้จัดเก็บเป็นของตนเองน้อย เงินงบประมาณส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนมาจากส่วนกลางของรัฐ ดังนั้น สิ่งที่สำคัญและยังขาดคือ การส่งเสริมให้มีการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในองค์การบริหารส่วนตำบลเหล่านี้เอง

ปัญหาเชิงพื้นที่หรือเชิงปัญหาเชิงสถานการณ์ (Main Idea) (โดยเฉพาะหลักฐานเชิงประจักษ์ของพื้นที่ที่บ่งบอกถึงความจำเป็นของปัญหาที่ทำการวิจัย เช่น สถานการณ์/ข้อมูลเชิงสถิติ ฯลฯ)

องค์การบริหารส่วนตำบลเหล่านี้ยังไม่มี การดำเนินการในการจัดการขยะอย่างถูกต้องเหมาะสมและเป็นระบบ

สรุปหลักการและเหตุผล (Main Idea) (ว่าทำไมจึงต้องวิจัยเรื่องนี้)

องค์การบริหารส่วนตำบลเหล่านี้มีงบประมาณอย่างจำกัด ดังนั้นการดำเนินการในการจัดการขยะจึงจำเป็นต้องส่งเสริมให้มีการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในองค์การบริหารส่วนตำบลเหล่านี้

ข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่วิจัย (ลักษณะทางกายภาพ/ชีวภาพ/เศรษฐกิจ/สังคม)

บ้านดอนตูมมีพื้นที่เป็นที่ราบสลับดอนมีลำห้วยแทนไหลผ่าน มีอาณาเขตติดต่อกันดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้านหัวขัว	ต.แก้งแก	อ.โกสุมพิสัย
ทิศใต้	ติดต่อกับ	บ้านเขวา	ต.เหล่า	อ.โกสุมพิสัย
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	บ้านแก้ง	ต.แก้งแก	อ.โกสุมพิสัย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	บ้านยางสินไชย	ต.เหล่า	อ.โกสุมพิสัย

บ้านดอนตูม มีจำนวนครัวเรือน 53 ครัวเรือน ประชากรรวมทั้งสิ้น 172 คน เป็นชาย 86 คน เป็นหญิง 96 คน มีพื้นที่ทั้งหมด 750 ไร่

รายชื่อคณะกรรมการหมู่บ้าน บ้านดอนตูม หมู่ที่ 5 ตำบลเหล่า ดังนี้

- 1) คณะทำงานด้านอำนวยการ
- 2) คณะทำงานด้วยการปกครองและรักษาความสงบเรียบร้อย
- 3) คณะทำงานด้านแผนพัฒนาหมู่บ้าน
- 4) คณะทำงานด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ
- 5) คณะทำงานด้านสังคม สิ่งแวดล้อมและสาธารณสุข

6) คณะทำงานด้านการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลัก คือ อาชีพเกษตรกร การรับจ้างภายในพื้นที่มีอัตราค่าจ้างจำนวน 300 บาทต่อวันต่อคน โดยประชากรมีรายได้เฉลี่ย 46416.89 ต่อคนต่อปี

ทรัพยากรธรรมชาติ :

1) ดิน สภาพดินเป็นดินทรายขาดความอุดมสมบูรณ์ การอุ้มน้ำได้น้อย

2) แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร มีลำห้วย 1 แห่ง คือ ลำห้วยแพ่น มีสภาพและคุณภาพเหมาะสมพอใช้ มีสัตว์อาศัยตามธรรมชาติพอสมควร มีหนองน้ำ 1 แห่ง คือ บึงกุย ใช้ในการเกษตรและเป็นแหล่งประมง

การคมนาคมและสาธารณูปโภคต่างๆ : การสัญจร/เดินทางของชุมชน ระยะทางห่างจากอำเภอเป็นระยะทาง 4 กิโลเมตร เดินทางด้วยรถยนต์ส่วนตัว ด้านสาธารณูปโภคต่างๆ มีไฟฟ้าใช้ครบทุกครัวเรือน มีระบบประปาของหมู่บ้านบริการทุกครัวเรือน

ศิลปวัฒนธรรม/ประเพณีที่สำคัญ : ชาวบ้านยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณี ฮีต 12 ครอง 14 ของชาวอีสาน เช่น บุญผะเหวด บุญบั้งไฟ บุญข้าวประดับดิน บุญกฐิน การตักบาตรเทโว และการสืบทอด

ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในการทอผ้า การจักสาน

กลุ่ม/องค์กรในชุมชน: กองทุนหมู่บ้าน(กทบ.) มีจำนวนสมาชิก 81คน และกลุ่มทอเสื่อ สมาชิก 15 คน

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1 เพื่อศึกษาสภาพสถานการณ์การจัดการขยะของชุมชน
- 2 เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะ
- 3 เพื่อศึกษาแนวทางในการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- 4 เพื่อประเมินผลแนวทางการขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะ

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้ ได้ศึกษาในพื้นที่หมู่ 5 บ้านดอนตูม ตำบลเหล่า อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีจำนวนครัวเรือน 53 ครัวเรือน ประชากรรวมทั้งสิ้น 172 คน เป็นชาย 86 คน เป็นหญิง 96 คน

2. ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล

ประชากรในการศึกษา คือ ประชาชนในพื้นที่ หมู่ 5 บ้านดอนตูม ตำบลเหล่า อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคามจำนวน 53 ครัวเรือน (องค์การบริหารส่วนตำบลเหล่า, 2560)

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่จริงในพื้นที่หมู่ 5 บ้านดอนตูม ตำบลเหล่า อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 51 ครัวเรือน โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาสาระของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้แก่

1) การศึกษาสภาพสถานการณ์การจัดการขยะของชุมชน : ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ และทุติยภูมิของการจัดการขยะในปัจจุบันของหมู่ 5 บ้านดอนตูม ตำบลเหล่า อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

2) การสร้างเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะ : ทำการสร้างความตระหนักด้วยการอบรมให้ความรู้ในการจัดการขยะ ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งในการจัดการขยะได้อย่างเหมาะสมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3) แนวทางในการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : ร่วมกันดำเนินการปฏิบัติตามแนวทางที่เสนอในการจัดการขยะโดยคำนึงถึงบริบทที่เหมาะสมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

4) การประเมินแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะ : ทำการถอดบทเรียนแนวทางการขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านดอนตูมในการจัดการขยะ

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาครั้งนี้ศึกษาในช่วงเวลาระหว่าง 1 ตุลาคม 2560 วันที่สิ้นสุด 30 กันยายน 2561

ระเบียบวิธีวิจัย (เขียนแบบย่อๆ)

1. แหล่งข้อมูล [***1]

กลุ่มประชากร: ประชาชนในหมู่ 5 บ้านดอนตูม ตำบลเหล่า อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวนครัวเรือน 53 ครัวเรือน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่จริงในหมู่ 5 บ้านดอนตูม ตำบลเหล่า อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวนครัวเรือน 5 ครัวเรือน โดยการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง

2. เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ ได้มีวิธีการวิจัยแบบผสมผสานด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) โดยเครื่องมือที่ใช้ประกอบด้วย การให้ควมรู้แบบสอบถาม การสนทนากลุ่ม การประชุมกลุ่มย่อย โดยองค์ประกอบของเครื่องมือเป็นดังนี้

- การให้ควมรู้/การสนทนากลุ่ม/การประชุมกลุ่มย่อย : ประกอบด้วยตัวแทนของแต่ละครัวเรือนของกลุ่มตัวอย่าง

- แบบสอบถาม : ประกอบด้วยเนื้อหาจำนวน 4 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

¹ หมายเหตุ

- จำนวนผู้เข้าร่วมงานวิจัย มีใครบ้างและจำนวนกี่คน (ทีมนักวิจัย/ประชากร/กลุ่มตัวอย่างงานวิจัย)
- ผู้ที่มีบทบาทหลักในการให้ข้อมูลประเด็นปัญหา (Key Informant) (ผู้นำ/ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย/อื่นๆ)

ตอนที่ 2 แบบทดสอบความรู้ในการจัดการขยะมูลฝอยของครัวเรือน

ตอนที่ 3 แบบสอบถามพฤติกรรมในการจัดการขยะมูลฝอยของครัวเรือน

ตอนที่ 4 แบบสอบถามการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน

3.การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการดังนี้

1) เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการบริหารและการจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลเหล่า

2) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์จากผู้บริหารและผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับการบริหารและการจัดการขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลเหล่า

3) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการแจกแบบสอบถามให้แก่ตัวแทนของแต่ละครัวเรือนของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 51 คน

4) เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม ในแบบบันทึกที่สร้างขึ้น

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มและการประชุมกลุ่มย่อย จะนำมาวิเคราะห์เนื้อหาแล้วสรุปประเด็นหลักและอธิบายเชิงพรรณนา

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการแจกแบบสอบถามโดยใช้ค่าสถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม ทำการวิเคราะห์ข้อมูลหาจำนวนและค่าร้อยละในแต่ละข้อคำถาม

ตอนที่ 2 ความรู้ในการจัดการขยะมูลฝอยของประชาชน เป็นข้อคำถามเกี่ยวกับความรู้ในการจัดการขยะมูลฝอย แบบให้เลือกตอบ 2 ตัวเลือก (ใช่หรือไม่ใช่) จำนวน 14 ข้อ ผลของคะแนนที่ได้จะนำมาแบ่งระดับความรู้ออกเป็น 3 ระดับได้แก่ ความรู้ระดับสูง(10-14 คะแนน) ปานกลาง(9-5 คะแนน) และต่ำ (0-4 คะแนน)

ตอนที่ 3 พฤติกรรมในการจัดการขยะมูลฝอย เป็นข้อคำถามพฤติกรรมจำนวน 3 ด้านๆ ละ 6 ข้อ ได้แก่ ด้านการลด/คัดแยกขยะมูลฝอย ด้านการนำขยะมูลฝอยไปใช้ประโยชน์และด้านการกำจัดอย่างเหมาะสม แต่ละข้อมีลักษณะแบบให้เลือกตอบในวิธีการปฏิบัติ 3 ตัวเลือกได้แก่ ปฏิบัติเป็นประจำ บางครั้ง และไม่ปฏิบัติเลย ผลคะแนนที่ได้จะนำมาแบ่งระดับพฤติกรรมจัดการขยะมูลฝอยออกเป็น 3 ระดับได้แก่ พฤติกรรมจัดการขยะมูลฝอยระดับสูง ปานกลางและต่ำ การแปลผลเป็นดังนี้

ระดับพฤติกรรมจัดการขยะมูลฝอย	ช่วงคะแนนเฉลี่ย
ระดับพฤติกรรมจัดการขยะมูลฝอยอยู่ในระดับสูง	2.34-3.00
ระดับพฤติกรรมจัดการขยะมูลฝอยอยู่ในระดับปานกลาง	1.67-2.33

ระดับพฤติกรรมการจัดการขยะมูลฝอยอยู่ในระดับต่ำ 1.00-1.66

ตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอย เป็นข้อคำถามประกอบด้วยการมีส่วนใน 3 ด้านๆ ละ 5 ข้อ ได้แก่ ด้านการร่วมคิด ด้านการร่วมวางแผน และด้านการร่วมดำเนินงาน แต่ละข้อมีลักษณะแบบให้เลือกตอบการเข้าร่วมกิจกรรม 3 ตัวเลือก ได้แก่ เข้าร่วมทุกครั้ง เข้าร่วมบางครั้ง และไม่เข้าเลย การแปลผลเป็นดังนี้

ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอย	ช่วงคะแนนเฉลี่ย
การมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยอยู่ในระดับมาก	2.34-3.00
การมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยอยู่ในระดับปานกลาง	1.67-2.33
การมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยอยู่ในระดับน้อย	1.0-1.66

ผลการวิจัย

นำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์

1. สถานการณ์ขยะของตำบลเหล่าพบว่า กลุ่มตัวอย่างจัดการกำจัดขยะเองเนื่องจากองค์การบริหารส่วนตำบลเหล่าไม่มีรถเก็บขนรวบรวม โดยกลุ่มตัวอย่างมีการคัดแยกเฉพาะขยะเปียกไปเลี้ยงสัตว์/ทำปุ๋ยหมักชีวภาพ ส่วนขยะประเภทอื่นๆ ไม่มีการคัดแยก สำหรับความรู้ พฤติกรรมและการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างในการจัดการขยะมูลฝอย พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความรู้ในการจัดการขยะมูลฝอยอยู่ในระดับสูงร้อยละ 82.35 พฤติกรรมในการจัดการขยะมูลฝอยโดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง (\bar{X} = 2.41, S.D. = 0.13) และการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (\bar{X} = 2.11, S.D. = 0.18)

2. กลุ่มตัวอย่างได้เสนอแนวทางการจัดการขยะชุมชนด้วยการเริ่มต้นให้ครัวเรือนมีการจัดมุมคัดแยกประเภทของขยะ และเก็บข้อมูลปริมาณขยะแต่ละประเภทเพื่อนำผลไปสู่การจัดการอย่างถูกต้องเหมาะสม

3. ผลการประเมินพบว่า กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 43.14 ได้ร่วมกิจกรรมจัดมุมคัดแยกประเภทของขยะ โดยปริมาณขยะแต่ละประเภทมีค่าเฉลี่ยดังนี้ ขยะอันตรายจัดส่งให้องค์การบริหารส่วนตำบลเหล่าไปกำจัดเฉลี่ย 0.34 กก./ครัวเรือน/เดือน ขยะทั่วไปกำจัดโดยการฝัง/เผา/ไปทิ้งนอกพื้นที่เฉลี่ย 0.35 กก./ครัวเรือน/เดือน ขยะขายได้(แบ่งประเภทย่อยเป็นกลุ่มพลาสติกใส กลุ่มกระดาษ กลุ่มโลหะ และกลุ่มแก้ว)เฉลี่ย 13.55 กก./ครัวเรือน/เดือนซึ่งขยะประเภทนี้ผู้นำชุมชนได้เสนอแนวทางให้ดำเนินการในรูปแบบของกองทุนเพื่อคืนกำไรสู่ชุมชนต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัย พบว่า

1. ความรู้และพฤติกรรมการจัดการขยะของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอยู่ในระดับสูง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของจิราพร ประทุมชัย และคณะ(2560) ที่ทำการศึกษาระดับความรู้การจัดการขยะของบ้านท่าตูม ตำบลท่าตูม อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ เคยได้รับการอบรม

เกี่ยวกับการจัดการขยะมาก่อนที่คณะผู้วิจัยจะทำการอบรมให้ ประกอบกับในปัจจุบันมีสื่อต่างๆ ที่ช่วยเพิ่มความรู้อันเรื่องดังกล่าว เช่น สื่อวิทยุ โทรทัศน์ การประชาสัมพันธ์จากผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการชุมชน/อสม. สื่ออินเทอร์เน็ต เป็นต้น จึงทำให้ประชาชนส่วนใหญ่มีความรู้ ในการจัดการขยะเป็นอย่างดี แต่การมีส่วนร่วมกลับอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากประชาชนส่วนใหญ่ของบ้านดอนตูมประกอบอาชีพเกษตรกร โดยมีการปลูกผักผลไม้เสริมภายหลังการทำนา และเมื่อได้ผลผลิตจะมักนำไปขายเองในตลาดอำเภอโกสุมพิสัย ซึ่งห่างจากบ้านดอนตูมเพียง 3 กิโลเมตร จึงส่งผลให้ประชาชนมีเวลาในการมีส่วนร่วมน้อยลงส่งผลให้การมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง

2. มีกลุ่มตัวอย่างเพียงร้อยละ 43.14 ที่ได้ร่วมกิจกรรมจัดมูมคัดแยกประเภทของขยะ ทั้งนี้มาจากครัวเรือนที่ไม่เข้าร่วมนั้นส่วนใหญ่จะเป็นครัวเรือนที่นำผลผลิตทางการเกษตรไปจำหน่ายในตลาดอำเภอโกสุมพิสัย โดยปริมาณขยะแต่ละประเภทมีค่าเฉลี่ยดังนี้ ขยะอันตรายจัดส่งให้องค์การบริหารส่วนตำบลเหล่านำไปกำจัดเฉลี่ย 0.34 กก./ครัวเรือน/เดือน ขยะทั่วไปกำจัดโดยการฝัง/เผา/ไปทิ้งนอกพื้นที่เฉลี่ย 0.35 กก./ครัวเรือน/เดือน ขยะขายได้(แบ่งประเภทย่อยเป็นกลุ่มพลาสติกใส กลุ่มกระดาษ กลุ่มโลหะ และกลุ่มแก้ว) เฉลี่ย 13.55 กก./ครัวเรือน/เดือน โดยขยะประเภทนี้ผู้นำชุมชนได้เสนอแนวทางให้ดำเนินการในรูปแบบของกองทุนเพื่อคืนกำไรสู่ชุมชนต่อไป ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวจะเกิดขึ้นเป็นรูปแบบการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมระหว่างองค์กรปกครองท้องถิ่นกับชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรมนั้นต้องได้รับความจริงใจ โดยจากการผลการวิจัยของทิวา ประสุวรรณ และคณะ(2559) พบว่ารูปแบบการจัดการขยะที่เหมาะสมควรประกอบด้วย องค์กรปกครองท้องถิ่น และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล นักวิชาการ เจ้าหน้าที่หน่วยงานเอกชน และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งประชาชนในท้องถิ่นที่เป็นต้นเหตุสำคัญของปัญหาขยะในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมกันในการคิดและดำเนินโครงการ/กิจกรรมต่างๆ อย่างสร้างสรรค์

บทบาทขององค์กรหลัก 4 องค์กร (ศจค./อปท./ชุมชน/สถาบันวิชาการ) (อธิบายแยกกรายองค์กร)
ในงานวิจัยนี้เป็นการดำเนินงานระหว่างชุมชนซึ่งเป็นผู้คิดผู้ลงมือในการที่จะจัดการขยะของตนเองและมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามทำหน้าที่ให้ความรู้ คำแนะนำและเป็นพี่เลี้ยงในการดำเนินงาน

การสังเคราะห์องค์ความรู้และนวัตกรรม

1. ที่ตั้งหรือสถานที่ของ Research LAB ในชุมชน (ชุมชน/หมู่บ้าน) และการเชื่อมต่อผ่านทาง Research LAB (เช่น กลุ่ม/LINE/Mail/โทรศัพท์/ผู้ประสานงานกลาง)

ศาลากลางบ้าน/วัด/ร้านค้ากลางบ้าน และการเชื่อมต่อผ่านทางโทรศัพท์และการลงพื้นที่

2. Research LAB จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร

- ชุมชนรับทราบข้อมูลเชิงวิชาการเกี่ยวกับขยะในพื้นที่ของตนเอง
- เกิดกลุ่ม “มดน้อยทะยอยสร้าง” ของเด็กและเยาวชนในการร่วมจัดการขยะ

3. หลักการที่เป็นเงื่อนไขของความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนา..... (ประเด็นที่ได้ทำวิจัย) ได้แก่ (สรุปประเด็นเงื่อนไข หรือตัวแปรอะไรบ้างที่นำไปสู่ความสำเร็จ พร้อมอธิบายความว่ามันทำงานอย่างไร ถึงส่งผลให้เกิดความสำเร็จ)

- ความเข้าใจในปัญหาและผลที่จะเกิดขึ้นหากมีการจัดการคัดแยกขยะที่ชัดเจนของชุมชน

ความเป็นพันธมิตรสัมพันธ์มหาวิทยาลัยกับสังคม University Engagement

1. ร่วมคิดร่วมทำแบบหุ้นส่วน (Partnership)

มหาวิทยาลัยโดยนักวิชาการและนักศึกษาได้ร่วมคิดร่วมเรียนรู้ในการจัดการขยะกับชุมชน

2. เกิดประโยชน์ร่วมกันแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย (Mutual benefit)

มหาวิทยาลัยโดยนักวิชาการและนักศึกษาได้โจทย์ในการนำความรู้เชิงทฤษฎีสู่การลงมือทำจริงในพื้นที่ โดยชุมชนเป็นผู้เปิดโอกาสและรับประโยชน์จากความรู้ในห้องเรียนสู่การพัฒนาจัดการขยะจริง

3. มีการใช้ความรู้และเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน (Scholarship)

มหาวิทยาลัยโดยนักวิชาการและนักศึกษาได้ใช้ความรู้สู่การเรียนรู้ในสถานการณ์จริงกับชุมชน

4. เกิดผลกระทบต่อสังคมที่ประเมินได้ (Social impact)

ชุมชนมีการคัดแยกขยะอย่างถูกต้องมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ผลจากการวิจัยพบว่า ชุมชนเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ท้องถิ่นเกิดความยั่งยืนได้ หากได้รับการส่งเสริมให้เข้ามามีส่วนร่วมคิดร่วมทำร่วมประเมินผลย่อมนำไปสู่การจัดการตนเองได้ในทุกๆ เรื่อง

ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการ [***2] ดังนี้

- 1) หน่วยงานท้องถิ่นควรมีนโยบายและงบประมาณสนับสนุนส่งเสริมประชาชนในการมีส่วนร่วมเพื่อจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนตนเอง
- 2) หน่วยงานท้องถิ่นและผู้นำชุมชนควรมีการรณรงค์และกระตุ้นให้ประชาชนได้ตระหนักและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการจัดการขยะมูลฝอยครัวเรือนได้อย่างถูกต้องตามหลักการอย่างสม่ำเสมอไม่ว่าจะเป็นการใช้ซ้ำ และการนำกลับมาใช้ใหม่

กิตติกรรมประกาศ (ถ้ามี)

² ผู้ที่มีบทบาทหลักที่สามารถต่อยอดงานวิจัยหลังจากดำเนินงานวิจัยเสร็จสิ้น (คน/หน่วยงาน)

ขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.) ที่ให้การสนับสนุนงบประมาณดำเนินงาน
เชิงพื้นที่ และขอขอบคุณสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามในการเป็นผู้ประสานและ
อำนวยความสะดวกการดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง (เฉพาะที่อ้างอิงในบทความ)

จิราพร ประทุมชัย วริศรา ศรีจันทร์งาม และอัจฉรา ภูหัวตลาด. (2560). การศึกษาการจัดการขยะมูลฝอย
บ้านท่าตูม ตำบลท่าตูม อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. รายงานการวิจัยปริญญาวิทยาศา
ศาสตรบัณฑิต สาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ทิวา ประสุวรรณ ศิริวัฒน์ จิระเดชประไพ ดารากร เจียมวิจักษณ์ และปรีชา ดิลกวุฒิสิทธิ์. (2559). การ
จัดการขยะแบบมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนในตำบลบ้านแลง อำเภอ
เมืองระยอง จังหวัดระยอง. วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์,
11(1), 45-61.